

- Kowalczyk S., *Człowiek a społeczność. Zarys filozofii społecznej*, Lublin 2005.
- Platon, *Państwo*, tłum. W. Witwicki, t. 1-2, Warszawa 1958.
- Ratzinger J., *Europa Benedykta w kryzysie kultur*, Częstochowa 2005.
- Reale G., *Historia filozofii starożytnej*, t. II, *Platon i Arystoteles*, Lublin 1996.
- Skrzydlewski P., *Błąd antropologiczny w teoriach społecznych*, w: *Zdania współczesnej metafizyki*, z. 5, „Błąd antropologiczny”, Lublin 2003, s. 223-254.
- Stróżewski W., *Filozofia i „kryzys wartości*, w: Tenże, *O wielkości. Szkice z filozofii człowieka*, Kraków 2002, s. 161-181.
- Szostek A., *Śladami myśli świętego. Osoba ludzka pasją Jana Pawła II*, Lublin 2014.
- Zięba M., *Chrześcijanizm, polityka, ekonomia. Prawdy i kłamstwa*, Kraków 2003.
- Zięba M., *Ale nam się wydarzyło. O papieżu i Polsce, Kościele i świecie*, Poznań 2013.
- Zięba M., *Wspólnota polityczna w świetle „Centesimus annus”*, w: Jan Paweł II, „Centesimus annus”. *Tekst i komentarze*, red. F. Kampka, C. Ritter, Lublin 1998, s. 133-151.
- Życiński J., *Bóg postmodernistów*, Lublin 2001.

Ks. dr Wojciech Wojtyła – doktor nauk humanistycznych w zakresie filozofii, magister teologii. Wykładowca filozofii w Wyższym Seminarium Duchownym w Radomiu oraz w Katedrze Prawa na Uniwersytecie Technologiczno-Humanistycznym im. Kazimierza Pułaskiego w Radomiu. Wizytator nauki religii katolickiej w diecezji radomskiej.

Dariusz Adamczyk

W trosce o aksjologiczno-personalistyczny charakter sportu – w perspektywie ludzkiej integralności

Sport należy do najpopularniejszych dziedzin życia współczesnego człowieka, jest rozpowszechnioną formą rozrywki. Stanowi ważną sferę życia zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i społecznym. Organizowane imprezy sportowe gromadzą wielu ludzi ciesząc się dużą popularnością i niesłabnącym zainteresowaniem. Sport jest fenomenem społecznym i w sposób znaczący wpływa na kształt

kultury. Ma również wpływ na proces wychowania¹. Służąc autentycznemu dobru człowieka nie może niszczyć, ani narażać tego, co określa się mianem człowieczeństwa. W związku z tym aktualnym problemem jest uwarunkowanie dotyczące integralnej koncepcji człowieka jako osoby ludzkiej, aby w tej perspektywie postrzegać sport przy uwzględnieniu aksjologicznych podstaw personalizmu².

¹ Por. J. Niewęglowski, *Wychowawcza funkcja sportu w nauczaniu Jana Pawła II*, w: *Kultura fizyczna a kultura masowa*, red. Z. Dziubiński, M. Lenartowicz, Warszawa 2011, s. 353; tenże, *Osoba i sport. Jan Paweł II o wychowawczej roli sportu*, w: *Kultura fizyczna a socjalizacja*, red. Z. Dziubiński, K.W. Jankowski, Warszawa 2012, s. 67 n.

² Por. J. Kosiewicz, *Koncepcja człowieka a ujęcie teorii kultury fizycznej*, w: *Filozofia kultury fizycznej. Koncepcje i problemy*, t. 2, red. J. Kosiewicz, Z. Krawczyk, Warszawa 1990, s. 240 nn; S. Kowalczyk, *Elementy filozofii i teologii sportu*, Lublin 2002, s. 39.

1. Integralność człowieka jako osoby ludzkiej

Człowiek jest funkcjonalnie jednością cielesno-duchową. Jest osobą i jako osoba jest kimś, podmiotem, a nie czymś, nie jest rzeczą. Człowiek nie może być traktowany przedmiotowo. Jest powiązany ze światem materialnym, roślinno-zwierzęcym, ale jednocześnie transcendując ten świat przyrody ze względu na takie elementy ludzkiej natury jak: świadomość, samoświadomość, rozumność, wolność, poczucie odpowiedzialności, pragnienie poznania prawdy i realizacji dobra. Ta specyfika ludzkiej natury odróżnia go od świata zwierzęcego. Jako byt rozumny szuka sensu życia, zaś psychiczno-umysłowe władze jakimi są: intelekt i wola, pozwalają na świadomą autorealizację³.

Człowiek jest osobą, stąd stanowi podmiot i pierwszorzędny cel wszelkiej aktywności sportowej. Wszelka bowiem aktywność człowieka winna odpowiadać jego osobowej godności. Integralna wizja człowieka obliguje go do działania na miarę powołania, jakie człowiek otrzymał od Stwórcy. Integralność obejmuje bowiem jedność doczesnego i wiecznego wymiaru życia. Dla integralności człowieka istotna jest też harmonia osoby ze wspólnotą, ze społecznością. W tej perspektywie ciało człowieka objawia niejako jego samego jako osobę. Człowiek jest podmiotem swoich czynów także

przez swoją cielesność. Człowiek jest jednością fizyczno-duchową, stąd wymiar cielesny stanowi integralną część osoby ludzkiej⁴.

Biblijna wizja ludzkiej cielesności koncentruje się na perspektywie stwórczej oraz zbawczej. Ciało człowieka zostało stworzone przez Boga, stąd wynika godność ludzkiego ciała⁵. W opisie stworzenia świata i człowieka z Rdz 1,1-2,4a autor natchniony podkreśla, że człowiek został stworzony na obraz i podobieństwo Boże (1,26 n). Słowa: *selem* (obraz, statua, rzeźba) i *demut* (równość, podobieństwo) odnoszą się do całego człowieka. Wskazują one nie tylko na duchową stronę jego natury, ale także na wspaniałość jego cielesności. Ciało jest równoprawnym elementem osoby ludzkiej, arcydziełem widzialnego stworzenia⁶.

Godność człowieka opiera się również na wyeksponowaniu jego pozycji pośród stworzeń. Człowiek jest ukazany jako szczyt i ukoronowanie stworzenia. Jego powołanie do istnienia jest aktem specjalnej Bożej decyzji poprzedzonej głębokim namysłem Bożym: „A wreszcie rzekł Bóg: «Uczyńmy człowieka na Nasz obraz, podobnego Nam. Niech panuje nad rybami morskimi, nad ptactwem powietrznym, nad bydłem, nad ziemią i nad wszystkimi zwierzętami pełzającymi po ziemi!»” (Rdz 1,26). W ten sposób człowiek jest odbiciem chwały samego Boga, chociaż jego ciało jest kruche, co ma istotny związek ze śmiercią⁷.

³ Por. J. Gocko, *Sport w perspektywie integralnej wizji ludzkiej cielesności*, w: *Antropologia sportu*, red. Z. Dziubiński, Warszawa 2002, s. 118; S. Kowalczyk, *Elementy filozofii i teologii sportu*, s. 40 n.

⁴ Por. J. Gocko, *Sport w perspektywie integralnej wizji ludzkiej cielesności*, s. 118 nn.

⁵ Por. X. Leon-Dufour, *Ciało*, w: *Słownik Teologii Biblijnej*, red. X. Leon-Dufour, tłum. K. Romaniuk, Poznań 1994, s. 140 n.

⁶ Por. J.M. Cygan, *Teologia sportu w perspektywie myśli katolickiej*, w: *Chrześcijańska etyka sportu*, red. Z. Dziubiński, Warszawa 1993, s. 14; J. Gocko, *Sport w perspektywie integralnej wizji ludzkiej cielesności*, s. 121 n; S. Kowalczyk, *Personalizm a fenomen upowszechnienia kultury fizycznej*, w: *Kultura fizyczna a kultura masowa*, red. Z. Dziubiński, Warszawa 2011, s. 25.

⁷ Por. Z. Dziubiński, *Sport w kategoriach etyki personalistycznej*, w: *Chrześcijańska etyka sportu*, red. Z. Dziubiński, Warszawa 1993, s. 34 nn; J. Gocko, *Sport w perspektywie integralnej wizji ludzkiej cielesności*, s. 122.

Dopełnieniem niejako stworzenia ludzkiego ciała jest jego włączenie w rzeczywistość zbawczą, dokonaną przez Jezusa Chrystusa. W perspektywie historiozbawczej ciało człowieka nie może być uważane za jego własność. Apostoł Paweł pisze, że ciało człowieka jest „dla Pana, a Pan dla ciała” (1Kor 6,13). Nieco dalej zaś wskazuje, że ciało jest członkiem Ciała Chrystusa i świątynią Ducha Świętego (w. 15 oraz 19 n). Duch Święty uświęca całego człowieka wraz z jego cielesnością. Człowiek jest wezwany do świętości również przez swoją cielesność.

Cielesność jest wyrazem osobowej egzystencji człowieka, w którym wyróżnia się element duchowy i materialny. Człowiek jest nierozdzieloną jednością psychofizyczną. W Starym Testamencie jest to ukazane przez wzajemne odniesienie trzech terminów hebrajskich na oznaczenie człowieka: *basar*, *ruah* i *nefes*. Każde z tych pojęć określa człowieka i jest synonimem życia. Każde z nich wyraża całość ludzkiej egzystencji w charakterystycznym spektrum znaczeniowym. *Basar* wyraża postać zewnętrzną człowieka. *Nefes* to siła życiowa, zaś *ruah* to siła twórcza pochodząca od Boga. Wszystkie te terminy określają sposób życia człowieka, nie zaś posiadanie przez niego danego elementu. W ten sposób antropologia starotestamentalna ujmuje człowieka jako całość ożywioną, przy czym dusza ludzka wyraża się przez ciało⁸.

W Nowym Testamencie święty Paweł także posługuje się trzema określeniami na oznaczenie człowieka:

sarx, *soma* i *pneuma*. To ostatnie określenie w sposób szczególny oddaje otwartość człowieka na Ducha Świętego. Termin *sarx* akcentuje to, co w człowieku ziemskie i ograniczone, *pneuma* zaś to, co otwarte na Boga. W ten sposób ukazane zostają dwa sposoby egzystencji człowieka: ziemski (doczesny) i nadprzyrodzony (otwarty na Ducha Świętego). Określenie *soma* zaś znaczeniowo zbliżone jest do pojęcia osoby⁹.

Integralne ujęcie człowieka, jego egzystencji, cielesności, zdrowia i poszanowania życia sprawia, że konieczna jest szersza perspektywa postrzegania sportu i kultury fizycznej jako nie tylko troski o sprawność fizyczną, ale w perspektywie eschatologicznego wymiaru życia człowieka¹⁰. Każdy człowiek ma obowiązek troszczyć się o swoje życie, o zdrowie i o ciało. To bowiem warunkuje realizację jego posłannictwa w świecie¹¹.

2. Personalistyczne konotacje sportu

Personalistyczna koncepcja człowieka uznająca jego osobową godność stanowi nieodzowną podstawę odkrycia istoty sportu, pozwala dostrzec jego właściwy sens i rolę w życiu ludzkim. Sport jest formą wypoczynku i odprężenia. Zwłaszcza ten rekreacyjny, amatorski, który nie jest uprawiany dla zaspokojenia podstawowych potrzeb bytowych człowieka. Jest to aktywność niezależna od zajmowanego stanowiska, czy wykonywanego zawodu. Jest zabawą dynamiczno-ruchową¹².

⁸ Por. I. Mroczkowski, *Osoba i cielesność. Moralne aspekty teologii ciała*, Płock 1994, s. 98 nn; J. Gocko, *Sport w perspektywie integralnej wizji ludzkiej cielesności*, s. 123 n.

⁹ Por. X. Leon-Dufour, *Ciało*, s. 145 n; I. Mroczkowski, *Osoba i cielesność. Moralne aspekty teologii ciała*, s. 114 nn; J. Gocko, *Sport w perspektywie integralnej wizji ludzkiej cielesności*, s. 124.

¹⁰ Por. Z. Łyko, *Sport i zbawienie*, w: *Wiara a sport*, red. Z. Dziubiński, Warszawa 1999, s. 40.

¹¹ Por. J. Wróbel, *Medyczne i personalistyczne rozumienie zdrowia*, „Roczniki Teologiczne” 3 (1999), s. 118; J. Gocko, *Sport w perspektywie integralnej wizji ludzkiej cielesności*, s. 124 nn.

¹² Por. R. Trześniowski, *Zabawa w procesie wychowania*, w: *Myśli i uwagi o wychowaniu fizycznym i sporcie*, red. K. Zuchora, Warszawa 2000, s. 68 nn; S. Kowalczyk, *Elementy filozofii i teologii sportu*, s. 48 nn.

Sport jest jedną z dziedzin aktywności człowieka, przez którą wyrażane są jego zdolności fizyczne i bogactwo duchowe¹³. Człowiek jako byt pozostający w ciągłym rozwoju wymaga w tym zakresie ustawicznej aktualizacji. Przez aktywność sportową są realizowane możliwości człowieka związane ze sferą ciała oraz ducha. Wymaga to długotrwałego wysiłku i ustawicznej pracy nad sobą. W ten sposób sport potwierdza twórczą dynamikę człowieka¹⁴.

Sport posiada funkcję autokreacyjną. Jest powrotem do beztroski lat dziecięcych, a jednocześnie stanowi dobre przygotowanie do podjęcia trudnych zadań życiowych. Daje bowiem możliwość weryfikacji swoich możliwości i siły. Kształtuje osobowość, wpływa na postawę życiową i przyczynia się do formowania osobistych wartości. Podejmując aktywność sportową człowiek walczy przede wszystkim ze sobą, ze swoim stresem, lenistwem, lękiem, słabością¹⁵.

Nie wolno pomijać faktu, że człowiek jako osoba ludzka realizuje się w wymiarze somatyczno-biologicznym oraz psychiczno-duchowym. Nie można pomijać aspektu psychicznego i duchowego człowieka¹⁶. Koncepcja personalistyczna człowieka pozwala na adekwatną interpretację sportu ujmując to zagadnienie w kontekście celów i zadań człowieka jako osoby ludzkiej. Człowiek jest osobą, czyli podmiotem

decyzji i działań. W naturze ludzkiej jest ciało, ale i niematerialna psychika. Istotnymi atrybutami człowieka są: rozumność i wolność. Jego specyfiką bytową zaś jest wrażliwość na wartości wyższe: moralne, duchowe, religijne¹⁷.

A zatem rola sportu i kultury fizycznej nabiera szczególnego znaczenia dla całego życia człowieka, również tego poza wymiarem doczesnym. Sport zatem ma także wymiar personalistyczny. Jest bowiem nastawiony z natury swej na rozwój i dobro człowieka. Przez sport człowiek rozwija się nie tylko fizycznie, ale i osobowościowo. W ten sposób kształtuje się charakter, silną wolę, poczucie obowiązku. Sport jest też istotnym elementem wspólnototwórczym¹⁸.

Aktywność sportowa zakłada funkcjonowanie nie tylko ciała, ale również intelektu, woli, uczuć, a także wyobraźni i intuicji. Nie mogą być przy tym kwestionowane podstawowe wartości ludzkie, jak: prawdomówność, dobroć, sprawiedliwość, uczciwość. Reguły *fair play* domagają się respektowania zasad moralnych. Rezygnacja z tych wartości prowadzi tzw. zachowań niesportowych, do postaw fanatyzmu i brutalizacji, agresji słownej i fizycznej, a także stosowania dopingu, przez co następuje wynaturzenie sportu¹⁹.

Uprawianie sportu to nie tylko wysiłek fizyczny, ale i psychiczny, który występuje szczególnie podczas współzawodnictwa i rywalizacji. Stąd chociaż

¹³ Por. J. Niewęglowski, *Wychowawcza funkcja sportu w nauczaniu Jana Pawła II*, s. 352.

¹⁴ Por. S. Kowalczyk, *Elementy filozofii i teologii sportu*, s. 45.

¹⁵ Por. J. Kuczyński, *Gra jako negacja i tworzenie świata*, w: *Filozofia kultury fizycznej. Koncepcje i problemy*, t. 2, red. J. Kosiewicz, Z. Krawczyk, Warszawa 1990, s. 57 nn; G. Volker, *Die Moral des Sports*, w: *Sportphilosophie*, red. V. Caysa, Leipzig 1997, s. 193 nn; S. Kowalczyk, *Elementy filozofii i teologii sportu*, s. 51 nn.

¹⁶ Por. J. Niewęglowski, *Wychowawcza funkcja sportu w nauczaniu Jana Pawła II*, s. 350.

¹⁷ Por. S. Kowalczyk, *Zarys filozofii człowieka*, Sandomierz 1990, s. 295 nn; tenże, *Elementy filozofii i teologii sportu*, s. 39.

¹⁸ Por. J. Gocko, *Sport w perspektywie integralnej wizji ludzkiej cielesności*, s. 126 n.

¹⁹ Por. S. Kowalczyk, *Elementy filozofii i teologii sportu*, s. 44 n; tenże, *Personalizm a fenomen upowszechnienia kultury fizycznej*, s. 29.

zwycięstwo jest ważne dla każdego, to jednak nie można do niego dążyć za wszelką cenę. Podczas uprawiania sportu ważne jest zwrócenie uwagi na własny wysiłek, właściwe przygotowanie się, samokontrolę, rzetelność, a także miłość wobec przeciwnika. Sportowa rywalizacja jest przede wszystkim przekraczaniem granic swoich możliwości oraz ograniczeń wynikających z uwarunkowań zewnętrznych. Uprawianie sportu ma na celu bowiem wszechstronny rozwój człowieka i nie może oznaczać rezygnacji z człowieczeństwa oraz związanej z nim osobowej godności²⁰.

W tej perspektywie nie można zgodzić się z bezwzględną komercjalizacją sportu, traktowaniem go jako źródła olbrzymich dochodów, czy pola do niegodziwych manipulacji, na którym odbywa się pogoń za osiągnięciem najlepszych wyników (tzw. biciem rekordów) często za cenę zdrowia, a nawet życia. Nie może być przy tej okazji niszczenia godności ludzkiej, czy traktowania sportowców jak robotów, które służą jedynie do powiększania rekordów. Szczególnym problemem jest w tym kontekście stosowanie dopingu, który destrukcyjnie oddziałuje na ciało człowieka oraz na jego psychikę, narusza również normy życia społecznego. Taka przesadność w sporcie jest wypaczeniem jego idei²¹.

3. Aspekt społeczno-wychowawczy

Istotną wartością sportu jest kształtowanie postaw prospołecznych. Sport z natury ma charakter społeczny, jest istotną dziedziną życia społecznego. Wszyscy zawodnicy są równi co do osobowej godności. Społeczny charakter sportu sprawia, że jest on środkiem do budowania wspólnoty między ludźmi. Jest też okazją do postawy braterskiej wobec bliźniego²².

Sport z powodzeniem może być wykorzystany w pracy pedagogicznej. Sport stanowi istotny środek pedagogiczny. Już Platon wskazuje na potrzebę harmonijnego łączenia kształcenia intelektualnego ze sportem w procesie całościowego wychowania młodego człowieka²³. Rola wychowawcza sportu jest oczywista. Znaczenie kultury fizycznej i sportu potwierdza działalność świętego Jana Bosko, założyciela Towarzystwa Salezjańskiego. Wychowanie poprzez sport było zawsze obecne w działalności salezjańskiej²⁴. Zwłaszcza w pedagogice personalistycznej sport i wychowanie są ze sobą ściśle powiązane²⁵.

Wychowanie personalistyczne jest procesem osiągania przez osobę ludzką pełni swego człowieczeństwa. Taką możliwość daje człowiekowi sport, który może stać się nawet drogą do jego uświęcenia. Sport sprzyja

²⁰ Por. J. Niewęglowski, *Wychowawcza funkcja sportu w nauczaniu Jana Pawła II*, s. 355.

²¹ Por. L. Guglielmoni, *Impegno pastorale per il mondo dello sport*, „Catechesi” 5 (1990), s. 7 nn; M. Barlak, *Przywrócić blask humanizmowi sportu*, w: *Chrześcijańska etyka sportu*, red. Z. Dziubiński, Warszawa 1993, s. 23; Z. Dziubiński, *Sport w kategoriach etyki personalistycznej*, s. 32 n; S. Kowalczyk, *Elementy filozofii i teologii sportu*, s. 149; tenże, *Personalizm a fenomen upowszechnienia kultury fizycznej*, s. 29 n; J. Niewęglowski, *Wychowawcza funkcja sportu w nauczaniu Jana Pawła II*, s. 353.

²² Por. J.M. Cygan, *Teologia sportu w perspektywie myśli katolickiej*, s. 16; S. Kowalczyk, *Elementy filozofii i teologii sportu*, s. 46; tenże, *Personalizm a fenomen upowszechnienia kultury fizycznej*, s. 27.

²³ Por. Platon, *Państwo*, tłum. W. Witwicki, Warszawa 1958, p. 400, s. 177.

²⁴ Por. *Salezjanie a sport*, red. Z. Dziubiński, Warszawa 1998.

²⁵ Por. M. Barlak, *Przywrócić blask humanizmowi sportu*, s. 21; S. Kowalczyk, *Elementy filozofii i teologii sportu*, s. 90 nn.

wszechstronnemu doskonaleniu się człowieka, opanowywaniu własnego ciała, rozwoju silnej woli, rozwijaniu cech wytrwałości, zdrowej rywalizacji, wzbudza potrzebę aktywności oraz odpowiedzialności²⁶.

Sport jest działalnością całego człowieka i stanowi istotny czynnik do jego całościowej ludzkiej formacji. Służy człowiekowi, nie jest zaś celem sam w sobie. Jest środkiem harmonijnego rozwoju całej osoby ludzkiej. Celem sportu jest osoba, jej dobro i rozwój integralny. Ma on służyć doskonaleniu całego człowieka, w jego wymiarze fizycznym, moralnym i duchowym. Stąd w perspektywie personalistycznej należy uznać, że sport jest miejscem właściwego wychowania człowieka. Sport jest działaniem wychowawczym, kształtuje osobowość, formuje charakter. Wpływa na postawę człowieka oraz na jego wybory życiowe²⁷.

Pedagogika sportu jako stan wiedzy na temat roli i miejsca aktywności fizycznej w procesie wychowania²⁸, winna się opierać na personalistycznej koncepcji człowieka. Sport służy właściwemu procesowi wychowania człowieka, jeśli przyjęta jest jego osobowa godność. Sport w duchu personalizmu jest zawsze wychowaniem do wartości, z natury swej domaga się bowiem dostrzeżenia już tej podstawowej wartości, jaką jest zdrowie i sprawność ciała człowieka, przez które wyraża się osoba ludzka²⁹.

Podsumowanie

Sport nie może zostać sprowadzony jedynie do kultu ciała. Nie wolno zapominać o integralności osoby ludzkiej, stąd sport nie może utrudniać rozwoju moralnego, intelektualnego, czy duchowego człowieka³⁰. Sport winien prowadzić do integracji ducha i ciała, przyczyniać się do rozwoju człowieka pod względem intelektualnym i moralnym, poprawiać zdrowie i sprawność fizyczną³¹. Stąd aktywność fizyczna winna być zakorzeniona w antropologii personalistycznej.

Sport kształtuje ludzkie postawy, zachowania i jest czynnikiem wspólnototwórczym. Jest to możliwe pod warunkiem uwzględnienia godności człowieka jako osoby ludzkiej, która wynika z faktu stworzenia na obraz i podobieństwo Boże. Człowiek winien uprawiać sport dla swego człowieczeństwa, dla własnego integralnego wzrastania. Ciało człowieka jest w tej perspektywie przyporządkowane wartości całej osoby ludzkiej.

Kryzys sportu, zwłaszcza wyczerpującego, jest kryzysem człowieka, a w szerszym ujęciu kryzysem rodziny, wychowania, społeczeństwa, kultury. Usuwanie wypaczeń sportu jest możliwe przez przywrócenie zasad etycznych w życiu rodzinnym, społecznym, publicznym. Aksjologiczna neutralizacja nie daje szansy na uzdrowienie wynaturzeń sportu. Istnieje

²⁶ Por. List Pastorski Episkopatu Polski, *O zagrożeniach zdrowia i sportu*, Jasna Góra 30.11.1990, http://www.sport.episkopat.pl/dokumenty/?type=listy_kep&id=99; M. Barlak, *Przywrócić blask humanizmowi sportu*, s. 24.

²⁷ Por. M. Barlak, *Przywrócić blask humanizmowi sportu*, s. 22; J.M. Cygan, *Teologia sportu w perspektywie myśli katolickiej*, s. 14; J. Niewęglowski, *Wychowawcza funkcja sportu w nauczaniu Jana Pawła II*, s. 350 nn; tenże, *Osoba i sport. Jan Paweł II o wychowawczej roli sportu*, s. 70 nn.

²⁸ Por. S. Wołoszyn, *Pedagogika wychowania fizycznego i sportu*, w: *Wychowawcze aspekty sportu*, red. Z. Dziubiński, Warszawa 1993, s. 19.

²⁹ Por. M. Gogacz, *Realistyczna pedagogika sportu*, w: *Sacrum a sport*, red. Z. Dziubiński, Warszawa 1996, s. 231 nn; S. Kowalczyk, *Elementy filozofii i teologii sportu*, s. 93 n.

³⁰ Por. M. Barlak, *Przywrócić blask humanizmowi sportu*, s. 26.

³¹ Por. Z. Dziubiński, *Sport w kategoriach etyki personalistycznej*, s. 37.

konieczność odwołania się do personalizmu i akcentowania godności człowieka jako osoby ludzkiej.

Dopiero wtedy sport jako czyn człowieka będzie jednocześnie czynem dla dobra człowieka³².

Bibliografia

- Barlak M., *Przywrócić blask humanizmowi sportu*, w: *Chrześcijańska etyka sportu*, red. Z. Dziubiński, Warszawa 1993, s. 21-29.
- Cygan J.M., *Teologia sportu w perspektywie myśli katolickiej*, w: *Chrześcijańska etyka sportu*, red. Z. Dziubiński, Warszawa 1993, s. 9-19.
- Dziubiński Z., *Sport w kategoriach etyki personalistycznej*, w: *Chrześcijańska etyka sportu*, red. Z. Dziubiński, Warszawa 1993, s. 31-44.
- Gocko J., *Sport w perspektywie integralnej wizji ludzkiej cielesności*, w: *Antropologia sportu*, red. Z. Dziubiński, Warszawa 2002, s. 118-127.
- Gogacz M., *Realistyczna pedagogika sportu*, w: *Sacrum a sport*, red. Z. Dziubiński, Warszawa 1996, s. 229-246.
- Guglielmoni L., *Impegno pastorale per il mondo dello sport*, „Catechesi” 5 (1990), s. 6-14.
- Kosiewicz J., *Koncepcja człowieka a ujęcia teorii kultury fizycznej*, w: *Filozofia kultury fizycznej. Koncepcje i problemy*, t. 2, red. J. Kosiewicz, Z. Krawczyk, Warszawa 1990, s. 237-263.
- Kowalczyk S., *Elementy filozofii i teologii sportu*, Lublin 2002.
- Kowalczyk S., *Personalizm a fenomen upowszechnienia kultury fizycznej*, w: *Kultura fizyczna a kultura masowa*, red. Z. Dziubiński, Warszawa 2011, s. 23-30.
- Kowalczyk S., *Zarys filozofii człowieka*, Sandomierz 1990.
- Kuczyński J., *Gra jako negacja i tworzenie świata*, w: *Filozofia kultury fizycznej. Koncepcje i problemy*, t. 2, red. J. Kosiewicz, Z. Krawczyk, Warszawa 1990, s. 56-92.
- Leon-Dufour X., *Ciało*, w: *Słownik Teologii Biblijnej*, red. X. Leon-Dufour, tłum. K. Romaniuk, Poznań 1994, s. 140-147.
- List Pasterski Episkopatu Polski, *O zagrożeniach zdrowia i sportu*, Jasna Góra 30.11.1990, http://www.sport.episkopat.pl/dokumenty/?type=listy_kep&id=99
- Łyko Z., *Sport i zbawienie*, w: *Wiara a sport*, red. Z. Dziubiński, Warszawa 1999, s. 40-54.
- Mroczkowski I., *Osoba i cielesność. Moralne aspekty teologii ciała*, Płock 1994.
- Niewęglowski J., *Osoba i sport. Jan Paweł II o wychowawczej roli sportu*, w: *Kultura fizyczna a socjalizacja*, red. Z. Dziubiński, K.W. Jankowski, Warszawa 2012, s. 67-76.
- Niewęglowski J., *Wychowawcza funkcja sportu w nauczaniu Jana Pawła II*, w: *Kultura fizyczna a kultura masowa*, red. Z. Dziubiński, M. Lenartowicz, Warszawa 2011, s. 349-359.
- Platon, *Państwo*, tłum. W. Witwicki, Warszawa 1958.
- Sależanie a sport*, red. Z. Dziubiński, Warszawa 1998.
- Trzeźniowski R., *Zabawa w procesie wychowania*, w: *Myśli i uwagi o wychowaniu fizycznym i sporcie*, red. K. Zuchora, Warszawa 2000, s. 67-80.
- Volker G., *Die Moral des Sports*, w: *Sportphilosophie*, red. V. Caysa, Leipzig 1997, s. 192-198.
- Wołoszyn S., *Pedagogika wychowania fizycznego i sportu*, w: *Wychowawcze aspekty sportu*, red. Z. Dziubiński, Warszawa 1993, s. 17-29.
- Wróbel J., *Medyczne i personalistyczne rozumienie zdrowia*, „Roczniki Teologiczne” 3 (1999), s. 107-122.

Dr hab. Dariusz Adamczyk prof. UP – Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie.

³² Por. S. Kowalczyk, *Elementy filozofii i teologii sportu*, s. 212; tenże, *Personalizm a fenomen upowszechnienia kultury fizycznej*, s. 30.